

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERI KAISA JUUSO

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖLLE 8.10.2024

VANHUSPALVELULAIN TOIMEENPANO ALOITETTU HYVINVOINTIALUEILLA

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta on saanut mietintöä varten käsiteltäväkseen hallituksen esityksen (HE 127/2024 vp), jossa ehdotetaan muutettavaksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annettua lakia siten, että toteutuneen henkilöstömitoituksen on oltava vähintään 0,6 työntekijää asiakasta kohti. Asia on lisäksi lähetetty perustuslakivaliokuntaan lausunnon antamista varten.

Lain valmisteluvaiheessa useat toimijat ovat esittäneet huolensa koskien lain ja sen toimeenpanon vaikutuksia ikäihmisten palveluiden laadulle, saatavuudelle ja jatkuvuudelle. Lisäksi toistuvat lainmuutokset ovat ylipäättään ongelmallisia – edellinen mitoitus on ollut voimassa vasta 1.4.2023 lähtien.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2025, mutta sen toimeenpano on jo aloitettu usealla sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisestä vastaavalla hyvinvointialueella. Useilla alueilla on julkaistu hankintapyyntöjä, joissa edellytetään minimissään 0,6:n mitoitusta tai tulevan mitoituslainsäädännön huomioimista (1). Pidämme tätä hyvän hallinnon periaatteiden vastaisena.

Lain toimeenpanolla tarkoitetaan julkisen hallinnon toimenpiteitä, joilla lakia sovelletaan ja käytännössä toteutetaan. Lain valmistelusta vastaava ministeriö yleensä suunnittelee toimeenpanon lain valmistelun aikana yhteistyössä toimeenpanotehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa. Toimeenpanon suunnittelua ja valmistelua tehdään myös sinä aikana, kun lakiesitys on eduskunnan käsiteltävänä. Suunnittelu ja valmistelu ei kuitenkaan saa olla niin pitkälle menevää, että siinä tosiasiasa jo ryhdytään lain toimeenpanoon. Ennenaikainen toimeenpano ennen lain hyväksymistä ja vahvistamista voi kaventaa eduskunnalle kuuluvaa lainsäädäntövaltaa (OKV/397/10/2020).

Ehdotettu lainsäädäntö koskee erityisen haavoittuvassa asemassa olevia iäkkäitä henkilöitä ja heidän perusoikeuksiaan, mistä syystä toimeenpanosta vastaavien viranomaisten olisi ennen toimeenpanoon ryhtymistä odotettava, että lainsäädäntövaltaa asiassa käyttävä eduskunta on käsitellyt ja hyväksynyt säännökset. On hyvin mahdollista, että perustuslakivaliokunta päätyy edellyttämään mitoituksen laskemiselta yksityis- ja tapauskohtaisia oikeudellisia perusteita, jotta palveluasumisen asiakkaiden tarpeet tulevat lain mukaisesti huomioituksi, eikä näitä täsmennyksiä voida toistaiseksi ennakoita. Perustuslakivaliokunta on lisäksi huomauttanut, että se ei voi toteuttaa perustuslaillista tehtäväänsä, mikäli se asetetaan jo tapahtuneiden tosiasioiden eteen (PeVL 15/2018, 60–61).

Lakiesityksessä tunnistetaan mitoituksen laskemisen vaikutuksia perusoikeuksiin ja esimerkiksi siihen, onko mahdollista antaa asiakkaille riittävästi tukea itsemääräämisoikeutensa toteuttamiseen. Laissa säädettyä henkilöstön vähimmäismitoitusta ei saa voimassa olevan lainsäädännön mukaan sellaisenaan noudattaa, jos yksittäisen asiakkaan palvelutarve tai yksikön olosuhteet edellyttävät korkeampaa mitoitusta. Myös ehdotetun uuden lain mukaan mitoituksen riittävyttä on arvioitava suhteessa asiakkaiden palvelutarpeisiin. Perustelutekstien mukaan esitetty vähimmäismitoitus 0,6 ei riitä kaikissa yksiköissä vastaamaan asiakkaiden määrän ja heidän toimintakykynsä edellyttämää palvelujen tarvetta. Kuvauksen mukaan uusi vähimmäismitoitus 0,6 riittäisi ympärivuorokautisen hoidon yksiköissä perustarpeiden toteuttamiseen, mutta muutos vaikuttaisi heikentävästi hoidon laatuun ja muun muassa mahdollisuuksiin tarjota asiakkaiden toimintakykyä ylläpitävää ja sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa. Uudistus vaikuttaisi myös ulkoilun järjestämiseen. Henkilöstömitoitus, joka ei mahdollista

näiden oikeuksien toteutumista, on näkemysemme mukaan sekä voimassa olevan että esitetyn lain mukaan riittämätön.

Vanhuspalvelulain muuttamista koskevan lain on esitetty tulevan voimaan hyvin pian hyväksymisen jälkeen ja on ymmärrettävää, että joitain toimeenpanoa valmistelevia toimenpiteitä tehdään jo ennen, kuin eduskunta on hyväksynyt lain. Koska merkittävä osa ympärivuorokautisesta hoivasta tuotetaan ostopalveluna yksityiseltä, tämä synnyttää hyvinvointialueiden sopimuskumppaneille ja muille palveluntuottajille sekä asiakkaille vahvoja odotuksia mitoituksen muuttumisesta. Samalla palveluntuottajiin kohdistuu suoria vaatimuksia ryhtyä toimenpiteisiin nykysopimusten tarkistamiseksi tulevan mitoituksen mukaisesti ja henkilöstöjärjestelyjen aloittamiseksi. Kuitenkin hallintolain luottamuksensuojan periaatteen mukaan viranomaisen toimien olisi suojattava vallitsevan oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia, eikä niitä voi perustaa edes ennakoitavissa olevaan oikeustilan muutokseen (OKV/397/10/2020, 9–10).

Sen sijaan perusteltua ja tarpeellista valmistautumista olisi esimerkiksi keskustelu siitä, miten hyvinvointialueet osana omavalvontaa varmistavat, että henkilöstön vähimmäismitoituksen muutoksesta huolimatta mitoitus edelleen vastaa lain tarkoittamalla tavalla asiakkaiden palvelutarpeita. Tällainen vuoropuhelu auttaisi myös palveluntuottajia valmistautumaan esitettyyn muutokseen ja samalla sen varmistamiseen, ettei asiakkaan oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun vaarannu. Pyydämme, että sosiaali- ja terveysministeriö vastuuministerin johdolla ohjaa hyvinvointialueita pitäytymään lain toimeenpanosta, kunnes eduskunta on käsitellyt ja hyväksynyt ehdotetut säännökset.

- (1) Tiedossamme on 4 hyvinvointialuetta, jotka ovat vuodelle 2024 kohdistuvassa hankintapyyntöissään tai esityksissään edellyttäneet minimissään 0,6:n henkilöstömitoitusta tai tulevan lainsäädännön huomioimista sekä 8 hyvinvointialuetta, jotka käyttävät vuotta 2025 koskevassa hinnantarkistuksessa mitoitusta 0,6.